

A photograph of four children riding bicycles on a dirt path through a wooded area. The child in the foreground is a young boy wearing a green jacket, blue pants, and a red and white helmet, smiling at the camera. Behind him are three other children: a girl in a purple jacket and white helmet to the left, a boy in a blue jacket and blue helmet in the center, and a girl in a maroon jacket and purple helmet to the right. The background is filled with green trees and foliage.

Hoopvol Realistisch

Voorstellen voor een samenleving met toekomst

Samenvatting
Verkiezingsprogramma 2017-2021

ChristenUnie

 Geef geloof een stem

Verkiezingsprogramma 2017-2021

Samenvatting

De ChristenUnie kiest voor de toekomst: een gezonde, groene economie, een verantwoord klimaat- en energiebeleid, goed en toegankelijk onderwijs. Wij kiezen voor open en inclusieve samenleving met gelijke kansen voor iedereen, ook op de arbeidsmarkt, en een eerlijk en houdbaar pensioenstelsel. Wij willen een land waar de kwaliteit van water, lucht, bomen en natuur vooruit gaat. Wij komen op voor de vrijheid van godsdienst, meningsuiting en onderwijs. Een land waarin iedereen meetelt en meedoet, ook mensen die zorg nodig hebben.

Ons verkiezingsprogramma bevat ideeën en voorstellen om onze doelen waar te maken.

- 1. Versterk de samenleving.**
- 2. Maak de overheidsfinanciën toekomstbestendig.**
- 3. Maak het belastingstelsel simpel, groen en eerlijk.**
- 4. Bevorder vrede, vrijheid en veiligheid.**
- 5. Verbeter het beleid voor asiel, migratie en integratie.**
- 6. Versterk de gezinnen.**
- 7. Koester ons onderwijssysteem.**
- 8. Geef de zorg een hart.**
- 9. Schep banen en behoud de sociale zekerheid.**
- 10. Maak de economie, slim, groen en gezond.**
- 11. Bewaak en verbeter de leefomgeving.**
- 12. Maak een nieuw ontwerp voor Europa.**
- 13. Wees dienstbaar aan de wereld.**
- 14. Investeer in de regio.**

1. Versterk de samenleving

De verschillende bevolkingsgroepen in ons land kunnen alleen in vrede met elkaar omgaan als wij gemeenschappelijke waarden en normen hoog houden. Die waarden zijn volgens ons: menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid, naastenliefde, verdraagzaamheid, zorg voor de schepping en geloofsvrijheid. Wij staan voor een democratische rechtstaat waarin vrijheid en verantwoordelijkheid hand in hand gaan. Om de samenleving te versterken, doen wij de volgende voorstellen:

- ✚ **Versterk de verbindende functie van de Grondwet.**

De Grondwet krijgt een inleiding waarin de identiteit en dragende waarden van onze samenleving worden beschreven. Daarnaast stellen we een Handvest op met de plichten en verantwoordelijkheden van burgers. In artikel 1 van de Grondwet wordt het verbod op discriminatie op grond van handicap of geaardheid opgenomen. Ook wordt het recht op leven vastgelegd. Er komt een Constitutioneel Hof dat wetten mag toetsen aan de Grondwet. De Nederlandse en Friese taal, evenals gebarentaal, worden grondwettelijk verankerd.

- ✚ **Voer maatschappelijke dienstplicht in.**

De dienstplicht van 6 maanden is flexibel te vervullen tussen het 18e en 28e levensjaar. Doel is het ontwikkelen van sociale competenties, actief burgerschap en dienstbaarheid. De vergoeding kan worden gebruikt om studieschuld af te lossen.

- ✚ **Geef burgers meer zeggenschap.**

Burgers krijgen de kans om een coöperatief bestuur te vormen als het gaat om gebouwen of grond met een maatschappelijke functie. Wij willen de politieke stabiliteit van ons land versterken. Als een kabinet tussentijds valt, wordt zonder verkiezingen een nieuw kabinet gevormd. Er komt geen kiesdrempel voor partijen, omdat het publiek domein pluriform is. Het is belangrijk dat er uiting kan worden gegeven aan verschillend gedachtengoed.

2. Maak de overheidsfinanciën toekomstbestendig

De overheidsfinanciën zijn met de nodige, soms pijnlijke maatregelen op orde gebracht. Om de overheidsfinanciën toekomstbestendig te maken, doen wij de volgende voorstellen:

- ⊕ **Handhaaf de begrotingsregels.**
- ⊕ **Leer van het verleden.**
Voorkom nieuwe kredietbubbels, keer terug naar normale renteniveaus.

3. Maak het belastingstelsel simpel, groen en eerlijk

Wij willen een nieuw, gezins- en familievriendelijk belastingstelsel waarbij belasting wordt betaald naar draagkracht. Hiervoor doen wij de volgende voorstellen:

- ⊕ **Verlaag de belasting op arbeid.**
Er komen twee tarieven: een basistarief van 35 procent voor inkomen tot € 70.000 en een tarief van 49 procent voor het inkomen daarboven. Alle aftrekposten worden aftrekbaar tegen het basistarief. Inkomen uit vermogen en inkomen uit arbeid worden op dezelfde manier behandeld.
- ⊕ **Stel gezinnen met een minimuminkomen en kinderen van 0-5 jaar vrij van belasting.**
- ⊕ **Hef het onderscheid tussen belasting en premies voor volksverzekeringen op.**
- ⊕ **Maak salarissen hoger dan een ministerssalaris en bonussen niet meer aftrekbaar van de winst.**
- ⊕ **Maak giften aan goede doelen voor algemeen nut en sociaal belang fiscaal aantrekkelijker.**

4. Bevorder vrede, vrijheid en veiligheid

In onze democratische rechtstaat gaat vrijheid samen met verantwoordelijkheid. Iedereen moet op basis van gelijkwaardigheid mee kunnen doen. Wij bieden ruimte en bescherming voor minderheden.

+ Bewaak de vrijheid om te geloven en om van geloof te veranderen.

Wij zijn tegen een verbod op besnijdenis van jongens en op rituele slacht. Wij gaan onvrijheid tegen; dus geen financiering van instituties door onvrije landen, geen podium voor haatpredikers en geen gezichtsbedekkende kleding in overheidsinstellingen, onderwijs en openbaar vervoer. Wij willen gelijke omgangsvormen voor mannen en vrouwen in overheidsdienst en onderwijs (zoals een hand geven). Wij ondersteunen de beveiliging van joodse instellingen.

+ Bewaak de veiligheid.

De strafrechtketen wordt versterkt door de politie, het openbaar ministerie en de rechterlijke macht voldoende middelen te geven. Politie gaat terug naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken. We willen meer wijkagenten: minimaal 1000 erbij. Wij investeren in betere training en beloning voor die agenten.

+ Kom op voor publieke gerechtigheid:

- **Bestrijd terrorisme ook dichtbij huis.** Wij zetten in op leefbare, veilige buurten en vroege signalering van radicalisering. Wijkagenten, jongerenwerkers, straatcoaches en reclasseringsambtenaren hebben daarbij een belangrijke rol.
- **Bestrijd (soft)drugs.**
- **Draai de legalisering van prostitutie terug.** Prostitutie faciliteert mensenhandel. Wij willen een pooierverbod invoeren en de klant strafbaar stellen, niet de prostituee. De mensenhandel wordt met meer (mens)kracht bestreden.
- **Bied bescherming tegen seksueel en huiselijk geweld.** Er komen meer opvangplekken voor slachtoffers van eengerelateerd geweld. Het verspreiden van seksueel getinte foto's van anderen wordt strafbaar.
- **Bescherm de (digitale) privacy van mensen.** Er komt een expertisecentrum dat informatie geeft over big data en de bescherming van privacy. De Autoriteit Persoonsgegevens gaat controleren hoe de overheid met big data omgaat. De wetgeving rond privacy, transparantie van de overheid en archieven wordt aangepast aan het digitale tijdperk.

5. Verbeter het beleid voor asiel, migratie en integratie

De asielstroom, de opvang en de integratieproblemen zetten de verhoudingen binnen Europa en in Nederland op scherp. Wij houden vast aan de waarden die in het Vluchtelingenverdrag en de mensenrechtenverdragen zijn vastgelegd en investeren in ontwikkelingssamenwerking en noodhulp. Wij willen een menselijke benadering in de asielopvang en doen daarom de volgende voorstellen:

+ **Verbeter het asielbeleid.**

- **Verbeter de opvang in de regio waar vluchtelingen vandaan komen.**
- **Maak een Europees systeem voor verdeling van vluchtelingen.**
- **Verbeter de beoordeling van asielaanvragen.** Meer aandacht voor bekeerlingen, slachtoffers van mensenhandel, en vrouwen en meisjes afkomstig uit regio's waar vrouwen onderdrukt worden of risico lopen op genitale verminking.
- **Verbeter de opvang van asielzoekers en bied snel duidelijkheid over hun verblijfsperspectief.** Het aantal verhuizingen binnen Nederland wordt beperkt, zodat mensen een netwerk kunnen opbouwen en kinderen op dezelfde school kunnen blijven.
- **Kom tot een helder terugkeerbeleid.** We zoeken samenwerking met andere Europese landen om verplichte terugkeer mogelijk te maken. Uitgeprocedeerde vreemdelingen krijgen een bed-bad-broodvoorziening en begeleiding, zodat er een nieuw toekomstperspectief kan ontstaan. Als iemand een jaar aan zijn vertrek heeft gewerkt, maar buiten zijn schuld niet kan terugkeren naar het land van herkomst, krijgt hij een verblijfsvergunning.

+ **Begin meteen met integratie.**

Asielzoekers krijgen meteen taalles en mogen vrijwilligerswerk of een stage doen. We starten direct met de overdracht van Nederlandse waarden en laten asielzoekers een loyaliteitsverklaring ondertekenen waarin zij de rechtsstaat en de waarden van godsdienstvrijheid, gelijkwaardigheid en de rechten van minderheden onderschrijven.

6. Versterk de gezinnen

Kinderen die in een stabiel gezin opgroeien, krijgen een stevige basis voor hun hele leven. Om gezinnen meer ruimte te geven om eigen keuzes te maken, ook in de balans tussen zorg en werk, doen wij onder meer de volgende voorstellen:

+ Geef ruimte voor gezinnen:

- **Verleng het verlof na geboorte.** Wij verlengen het zwangerschaps- en bevallingsverlof naar 20 weken en het vaderschapsverlof naar 10 dagen.
- **Verhoog de kinderbijslag.** Voor alle kinderen geldt hetzelfde bedrag aan kinderbijslag. Het kindgebonden budget voor het tweede en volgende kinderen wordt verhoogd.
- **Verruim de mantelzorgregelingen.** Er komen ruimere verlofregeling voor mantelzorgers en een mantelzorgfonds waar de werkgever overmatige kosten in rekening kan brengen.

+ Versterk gezinnen.

Wij willen dat ouders effectieve ondersteuning krijgen, in de vorm van ouderschapscursussen via consultatiebureaus en zo nodig relatietherapie. Relatietherapie wordt vergoed uit het basispakket van de zorgverzekering.

+ Bied effectieve ondersteuning.

Scholen worden betrokken bij de jeugdhulp. Niet door leerkrachten met zorgtaken te belasten, maar door expertise en eenvoudige zorg in de school te brengen, zodat kinderen en ouders snel de nodige ondersteuning en hulp krijgen. Er komt een nationaal programma om kindermishandeling en verslaving tegen te gaan. Ook komt er meer voorlichting over digi-veiligheid: het bewust en veilig omgaan met internet en sociale media.

7. Koester ons onderwijssysteem

Nederland heeft een sterk onderwijssysteem. Ouders kunnen kiezen voor onderwijs dat aansluit bij hun opvoeding en levensovertuiging. De ChristenUnie staat pal voor de vrijheid van onderwijs:

+ Geef kinderen gelijke kansen.

- ⊕ **Geef scholen vertrouwen en zorg voor rust; dus minder regels en meer ruimte.**

- ⊕ **Behoud de keuzevrijheid in heel Nederland.**

Wij verlagen de normen om ruimte te maken voor het stichten van nieuwe scholen en het openhouden van scholen met een sterke identiteit.

- ⊕ **Ondersteun leraren en schoolleiders.**

Wij willen meer meesters en leerkrachten uit minderheidsgroepen in het basisonderwijs.

- ⊕ **Zorg voor passend onderwijs.**

De financiering van speciaal onderwijs wordt vereenvoudigd. Kinderen met een beperking of chronische ziekte krijgen maatwerk in onderwijs.

- ⊕ **Investeer in de verschillende lagen van onderwijs:**

- **Basis- en voorgezet onderwijs:** wij investeren in de kwaliteit van onderwijs in krimpregio's en ook aan achterstandsleerlingen en vluchtelingenkinderen. Kinderen leren de Nederlandse taal, maar krijgen ook les in cultuur, waarden en burgerschap. Er komt geen kleutertoets en geen schoolplicht tot 4 jaar. Praktijkonderwijs blijft een afzonderlijke, volwaardige schoolsoort.
- **Beroepsonderwijs:** er komen meer meester-gezelplaatsen en meer geld voor kostbare vmbo- en mbo-opleidingen die relevant zijn voor de arbeidsmarkt. Studenten krijgen zo nodig intensievere begeleiding. We sluiten een stagepact om mbo-studenten meer stages te bieden.
- **Hoger onderwijs:** wij schaffen het leenstelsel af. De basisbeurs komt terug. Wij handhaven de OV-kaart. We beschermen geesteswetenschappen en kleine talen, zeker als het de laatste opleiding is. We stellen een maximum aan het collegegeld voor een tweede studie.
- **Onderzoek en wetenschap:** er komt extra geld voor wereldwijd toonaangevend onderzoek met grote maatschappelijke impact. Wij willen internationale toponderzoekers behouden en aantrekken. We bevorderen beta en techniek door de onderzoeksinfrastructuur in het hoger onderwijs te versterken en de capaciteit van exacte en technische studies uit te breiden.

8. Geef de zorg een hart

De zorg moet toegankelijk en betaalbaar blijven. Wij hechten aan solidariteit naar elkaar en volgende generaties. Er is de laatste jaren veel veranderd, waarbij gemeenten een grote verantwoordelijkheid hebben gekregen. Die richting is goed, maar op punten is bijsturing nodig.

+ Regel zorg dichtbij mensen.

Gemeenten gaan zorg inkopen op basis van prijs én kwaliteit. Wijkverpleegkundigen en huisartsen zijn de spil in het zorgnetwerk in de buurt. Wij investeren in beschermd wonen en in zorg voor mensen met GGZ-problematiek, door 24/7 ambulante psychische zorg in de wijk, inloophuizen en time-out voorzieningen voor kortdurende opname.

+ Verbeter de zorg voor ouderen.

Zorgprofessionals verdienen vertrouwen. Samen met cliënten en mantelzorgers bepalen zij wat de beste zorg is. Ouderen en hun naasten houden zelf zoveel mogelijk de regie. Zorg die niet specifiek ziekenhuiszorg is, valt onder de Zorgverzekeringswet. Er komen meer casemanagers dementie. Verzorgingshuizen op het platteland worden zoveel mogelijk opgehouden. De financiering van hospices en palliatieve zorg wordt goed geregeld.

+ Investeer voor mensen met een beperking.

Meedoen moet voor iedereen gewoon zijn. Kinderen met een ernstige beperking moeten thuis op kunnen groeien. Kinderen met een (verstandelijke) beperking krijgen zoveel mogelijk passend onderwijs. Wij maken een agenda voor de verbetering van de kwaliteit van de gehandicaptenzorg.

+ Herstel de balans tussen markt en mens.

Wij investeren in samenhangende zorg en een sterke eerstelijns. De verhoudingen tussen zorgverzekeraars, zorgverleners en verzekerden zijn uit balans. Daarom stellen wij een maximale omvang voor zorgverzekeraars vast. Het aantal polissen wordt uitgedund. Het verplichte eigen risico wordt fors verlaagd. Specialisten gaan in loondienst.

+ Versterk de zeggenschap in de zorg.

Het persoonsgebonden budget wordt in alle zorgwetten verankerd en is toegankelijk, flexibel en toereikend om passende zorg in te kopen. Verzekerden krijgen meer zeggenschap over het inkoopbeleid van zorgverzekeraars. Patiëntenorganisaties zijn belangrijk voor lotgenotencontact, maar gaan ook ondersteunen bij zelfzorg. Zorgverzekeraars stellen hiervoor middelen beschikbaar.

✚ **Investeer in preventie.**

Wij willen eerlijke informatie op etiketten en een wettelijke regeling voor een gezondere productsamenstelling, dus geen sluijsuikers in voeding. Zorgverzekeraars en gemeenten werken samen aan preventie. Er komt een preventiefonds waar verzekeraars aan bijdragen. Het aantal plekken voor verkoop van alcohol en tabak wordt flink ingeperkt. We ontmoedigen en voorkomen het gebruik van softdrugs en partydrugs.

✚ **Maak tijd voor ethische reflectie.**

De medische wetenschap geeft ons veel goeds, maar mag alles wat kan? Er komt een nieuw wettelijk kader voor preconceptionele en prenatale screening en periodieke bezinning op technologische ontwikkelingen. De abortusgrens gaat omlaag, in ieder geval naar maximaal 18 weken. Euthanasie valt niet onder normaal medisch handelen. Voorkomen moet worden dat mensen beëindiging van hun leven als enige uitweg zien. Onbedoeld zwangere vrouwen krijgen betere hulp. Tienermoeders krijgen hulp bij huisvesting, financiën, opleiding en opvoeding. De palliatieve zorg wordt verbeterd. Wij zijn tegen het actief donorregistratiesysteem, maar voor actieve promotie door de overheid.

9. Schep banen, behoud de sociale zekerheid

Ons ideaal is: jongeren sneller een vaste baan, een werkloze oudere weer aan het werk, keuzevrijheid voor jonge ouders om arbeid en zorg te combineren en verdelen. Om dat ideaal te bereiken, doen wij onder meer de volgende voorstellen.

- ✚ **Geef mensen meer zekerheid.**

Er komt een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zzp'ers. De kloof tussen vast en flex wordt verkleind. Flexibele contracten gaan in duur oplopen.

- ✚ **Verlaag de werkgeverslasten bij ziekte.**

Kleine werkgevers worden niet twee, maar één jaar belast met loondoorbetaling aan zieke werknemers. De premiedoorbetaling van tien jaar voor grotere bedrijven wordt ook ingekort.

- ✚ **Maak werk lonender.**

De belasting op arbeid gaat omlaag om ruimte te scheppen voor banen.

- ✚ **Creëer eerlijk werk voor iedereen.**

Oudere werknemers krijgen ook leerrechten. Er komen goede regelingen voor mantelzorgers en flexibeler werktijden voor het combineren van zorg en arbeid. Arbeidsmarktdiscriminatie wordt tegengegaan, onder meer door anoniem solliciteren mogelijk te maken. Wij hechten aan de zondag als rustdag; zondagswerk mag worden geweigerd. Ondernemers mogen niet onder druk worden gezet om hun winkel op zondag te openen.

- ✚ **Bied kansen aan mensen met een beperking.**

De overheid neemt meer arbeidsgehandicapten in vaste dienst. Het wordt aantrekkelijker gemaakt om mensen met een arbeidsbeperking in dienst te nemen of diensten in te kopen bij een bedrijf dat grotendeels werkt met arbeidsgehandicapten.

- ✚ **Geef mensen met schulden een nieuwe kans.**

Er komt een landelijk schuldhulptraject voor iedereen met schulden, inclusief begeleiding en budgetbeheer. Incassobureaus worden hard aangepakt om een eind te maken aan misstanden.

- ✚ **Bouw een solidair en houdbaar pensioenstelsel.**

Wij willen een nieuw stelsel. Deelname blijft verplicht om de risico's collectief te kunnen delen, maar deelnemers bouwen een persoonlijk pensioenpotje op. De overgang naar het nieuwe stelsel gebeurt op een evenwichtige manier.

10. Maak de economie, slim, groen en gezond

De economie draait niet om groei, maar om het goede leven. In een gezonde economie staan coöperatieve relaties centraal, krijgt iedereen een kans en neemt iedereen verantwoordelijkheid. Werken en vrije tijd zijn in balans, groei is duurzaam, schulden zijn houdbaar en de welvaart wordt eerlijk verdeeld. Om dat te bereiken, doen wij de volgende voorstellen:

- ⊕ **Bevorder ondernemerschap.**

Ondernemers zijn hard nodig om samen met de overheid de noodzakelijke transitie in onze wereld te realiseren (publiek-private samenwerking). We stimuleren het mkb, innovatieve industrie, jonge startende ondernemers, doorgroeiers en sociaal ondernemers, bijvoorbeeld door hen kansen te geven bij overheidsaanbestedingen. De regeldruk en lasten op arbeid gaan omlaag. Risico's worden minder afgewenteld op de werkgever.

- ⊕ **Investeer in onderzoek en innovatie.**

Er komt een effectief innovatiebeleid, met name gericht op maatschappelijke uitdagingen zoals een circulaire economie, verantwoorde voedselvoorziening en betaalbare zorg. Er komen financiële regelingen en kredietmogelijkheden voor het mkb.

- ⊕ **Maak een langjarig industriebeleid.**

- ⊕ **Stimuleer starters en doorgroeiers met specifieke startersregelingen.**

- ⊕ **Stel maatschappelijk verantwoord ondernemerschap als norm.**

Bij de evaluatie van subsidieregelingen en handelsovereenkomsten worden de mensenrechten meegenomen. Slachtoffers van mensenrechtenschendingen krijgen toegang tot het recht en genoegdoening. De duurzaamheid en sociale impact van producten wordt traceerbaar en zichtbaar gemaakt.

- ⊕ **Versterk het sociaal ondernemerschap.**

Sociale ondernemingen krijgen een eigen rechtsvorm en meer kansen bij overheidsinkoop.

- ⊕ **Maak banken dienstbaar aan de samenleving.**

Er komen nog strengere kapitaalseisen voor banken. Wij willen een toekomstbestendig depositogarantiestelsel, waaraan banken met een hogere risicoprofiel meer bijdragen.

- ⊕ **Geef boeren en tuinders perspectief.**

Verkoop van voedsel onder de kostprijs wordt verboden. Voor diervriendelijke

producten wordt een eerlijke prijs betaald. De weidegang wordt gestimuleerd, maar niet verplicht gesteld. Het gebruik van antibiotica wordt teruggedrongen. Nieuwe coöperaties waarin boeren en tuinders samen sterk staan tegenover grote inkooporganisaties krijgen ruim baan. Zo nodig wordt de mededingingsregelgeving aangepast. De Autoriteit Consument en Markt wordt Autoriteit voor Mens, Milieu en Markt en toetst niet alleen op de prijs voor consumenten, maar ook op de prijs voor de boer, duurzaamheidsaspecten, diversiteit en kwaliteit van voedsel. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit krijgt extra middelen om de voedselveiligheid te controleren.

- **Oefen invloed uit op het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid.** De voedselproductie binnen Europa wordt meer regionaal georganiseerd, zodat we minder afhankelijk zijn van soja-import en de milieudruk verlagen. We zetten in op innovatie en een klimaat-slimme landbouw. Nederland blijft zich verzetten tegen trans-genetisch gemodificeerde gewassen, waarbij soortengrenzen worden overschreden.
- **Ga voedselverspilling tegen.** Voedseloverschotten gaan naar de voedselbank. Overbodige houdbaarheidsdata worden geschrapt. Het 2-uurscriterium voor verse producten in de horeca wordt verlengd naar 4 uur.

✚ Geef de visserij een toekomst.

De aanlandplicht (verplicht aan land brengen van alle bijvangst), wordt afgeschaft. Dit is kostenverhogend en verspillend. Duurzame innovaties krijgen meer ruimte. Wij steunen het Masterplan Duurzame Visserij zodat Nederland hierin koploper blijft.

11. Bewaak en verbeter de leefomgeving

Nederland heeft de kans én de verantwoordelijkheid om keuzes te maken voor een duurzame toekomst: leefbaar, groen en schoon. Wij doen onder meer de volgende voorstellen:

✚ Zet in op een duurzame en circulaire economie.

- **Realiseer de energietransitie binnen één generatie.** Wij investeren in schone energie én in energiebesparing. Huishoudens worden zelfvoorzienend. Wij willen een Energiecommissaris en een Nationaal plan energietransitie om dit doel waar te maken. Ontwikkelingslanden krijgen steun om zich voor te bereiden op extreme droogte of overstromingen.
- **Investeer in schone energie.** Wij bieden investeringszekerheid voor zelfopgewekte elektriciteit, totdat energieopslag voor huishoudens een serieuze optie is. Wij willen meer windparken op zee, afbouw van kolencentrales, geen nieuwe kerncentrales en geen opslag van CO₂.

- **Verminder de gaswinning.** De gaswinning in Groningen heeft de veiligheid en leefbaarheid van inwoners aangetast en veel immateriële schade aangericht. Wij willen snelle afbouw van de gaswinning, directe versterking van woningen op kosten van de NAM, onafhankelijke schadebeoordeling en ruimhartige compensatie voor gedupeerden. De provincie Groningen wordt voorloper bij toepassing van innovatieve energietransitie en besparing.
- **Maak vaart met de circulaire economie.** De criteria voor duurzaam inkopen door de overheid worden strenger. Er komen richtlijnen om producten zo te ontwerpen dat ze klaar zijn voor de circulaire economie. Bedrijven worden verplicht tot terugwinning en recycling.

⊕ **Maak verkeer slimmer, schoner en zuiniger.**

Wegen worden beter benut door het gebruik van de auto te beprejzen en een kilometerheffing in te voeren voor vrachtverkeer. De maximumsnelheid gaat terug naar 120 km per uur. We maken meer fietssnelwegen en betere fietsvoorzieningen. In de lucht- en scheepvaart wordt CO₂-beprijzing ingevoerd.

⊕ **Verbeter het openbaar vervoer.**

We zetten in op reistijdverbetering, frequentieverhoging, meer directe verbindingen, een betere toegankelijkheid voor mensen met een beperking en capaciteitsuitbreiding.

⊕ **Richt de ruimte met meer liefde in.**

Ruimtelijke beslissingen worden zo mogelijk lokaal genomen. We stimuleren de bundeling en verdichting van verstedelijking en bedrijvigheid en het hergebruik van gebouwen. De overgebleven open landschappen worden beschermd. We investeren in recreatiegebieden in en om de stad. Krimpregio's blijven leefbaar door de economie structureel te versterken en voorzieningen bereikbaar te houden.

⊕ **Maak de woningmarkt gezond.**

Er worden meer woningen gebouwd, vooral betaalbare huurwoningen in de vrije sector. De huurdersheffing wordt afgeschaft. Kopen en huren wordt meer gelijk behandeld, om de kloof tussen kopen en huren te verkleinen. Starters op de woningmarkt hoeven geen overdrachtsbelasting te betalen.

⊕ **Investeer in waterveiligheid en scheepvaart.**

Wij investeren in de voortvarende uitvoering van het Deltaprogramma. We verbeteren de waterkwaliteit door aanpak bij de bron. We verbieden gewasbeschermingsmaatregelen op verhardingen en terreinen. We investeren in een sterke en schone binnenvaart, hogere bruggen, bredere sluizen en diepere kanalen.

⊕ **Maak meer werk van natuurbescherming.**

Wij handhaven het Nationaal Natuurnetwerk en verbeteren het Natura 2000-beleid.

Nationale landschappen en parken worden beschermd. De jacht is belangrijk voor schadebestrijding en populatiebeheer, maar het beheer moet transparant en planmatig zijn.

⊕ **Behoed het culturele klimaat en erfgoed.**

We investeren 100 miljoen euro in het onderhoud en de mogelijk herbestemming van Rijksmonumenten, met bijzondere aandacht voor kerkelijk erfgoed. Wij zorgen ervoor dat kinderen brede toegang krijgen tot cultuur en stimuleren talentontwikkeling en ondernemerschap in cultuur.

⊕ **Houd het publieke omroepbestel in stand.**

De publieke omroep vertegenwoordigt de pluriformiteit van de samenleving. De omroepen zijn onafhankelijk en gaan zelf over de inhoud en vorm van hun programma's. Het lokale en regionale media-aanbod blijft op peil.

12. Maak een herontwerp voor Europa

Het Europese bouwwerk is gebaseerd op bouwtekeningen uit de jaren 50 van de vorige eeuw. Wij willen de EU klaarmaken voor 2050. Daarom doen wij onder meer de volgende voorstellen:

- ⊕ **Keer terug naar het oorspronkelijke doel.**

De EU is opgericht om de vrede, veiligheid en welvaart op ons continent te beschermen. Wij willen het initiatiefrecht van de Europese Commissie inperken. De betrokkenheid van nationale parlementen wordt vergroot door een noodremprocedure. Wij zijn terughoudend bij uitbreiding van Europese bevoegdheden en bij de toetreding van nieuwe lidstaten. De toetredingsonderhandelingen met Turkije worden gestaakt.

- ⊕ **Maak het asiel- en migratievraagstuk beheersbaar.**

Er komt Europese controle bij de buitengrenzen, inclusief de eerste selectie van asielzoekers. Mensenhandelaren en -smokkelaars worden hard aangepakt. De kwaliteit van opvangcentra in Italië en Griekenland wordt verbeterd. Lidstaten die veel mensen opvangen, krijgen meer middelen uit Europese structuurfondsen.

- ⊕ **Behoud de euro, maar niet ten koste van alles.**

Landen die stelselmatig niet voldoen aan de criteria voor de gemeenschappelijke munt moeten de eurozone verlaten. Wij willen geen Europees economisch bestuur, maar wel een Europese handhavingsautoriteit die toeziet op de naleving van de begrotingsregels. Geen Europese minister van Financiën, maar wel meer democratische controle van de Eurogroep. De koppeling tussen de Europese Monetaire Unie en de EU wordt losgelaten. Er komen Europese afspraken over het betalen van belasting door bedrijven: belasting wordt betaald waar winst wordt gemaakt of inkomen verkregen.

- ⊕ **Maak handelsverdragen voor duurzame groei.**

Handelsverdragen voldoen aan een sociale, duurzame en juridische ondergrens. Landbouw en voedselvoorziening blijven daarbuiten.

- ⊕ **Vergroen en versimpel de Europese landbouwsubsidies.**

13. Wees dienstbaar aan de wereld

Wij willen nationale belangen en de internationale rechtsorde beschermen. Wij gaan geweld en agressie tegen en respecteren de geestelijke vrijheid en culturele rechten van minderheden. Wij bevorderen de naleving van verdragen en een verantwoord gebruik van de aarde. Wij willen dienstbaar zijn aan de wereld.

- ✚ **Zorg voor een geloofwaardig samenhangend mensenrechtenbeleid.**

- ✚ **Bevorder de godsdienstvrijheid.**

Wij zetten ons in voor mensen die worden vervolgd om hun geloof. We willen alleen handel bedrijven met landen die de godsdienstvrijheid respecteren.

- ✚ **Steun een rechtvaardig vredesproces in het Midden-Oosten.**

Er moet recht worden gedaan aan de veiligheid van Israël en aan de rechten van Palestijnen. Daarom zijn wij voor rechtvaardige vrede en erkende grenzen, voor een menswaardig bestaan voor inwoners van de Palestijnse gebieden en voor economische samenwerking tot wederzijds voordeel. Wij zijn voor verzoeningsprojecten, maar tegen een boycot van Israël.

- ✚ **Recht doen aan het verleden en opdracht voor de toekomst.**

Wij hebben historische verplichtingen tegenover Papoea's en Molukkers. Wij gaan de rechtshandhaving in het Caribisch deel van het Koninkrijk versterken. Datzelfde geldt voor het investerings- en vestigingsklimaat en het toerisme. De sociale voorzieningen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, openbare lichamen van Nederland, worden op peil gebracht. We investeren in onderwijs.

- ✚ **Verhoog het budget voor ontwikkelingssamenwerking naar 0,7 procent van het BNP.**

De oorzaak van migratie wordt aangepakt door de basisvoorwaarden in ontwikkelingslanden te versterken, zoals een sterke rechtsstaat, goede voedselvoorziening en schoon drinkwater. Wij geven prioriteit aan de armste landen. Onze regels en handelssystemen mogen niet nadelig zijn voor ontwikkelingslanden. Wij willen eerlijke handel, een leefbaar loon en eerlijke belastingen. Wij gaan belastingontwijking tegen. Handelsverdragen zijn gebaseerd op duurzaamheid, inclusieve groei en wederkerigheid.

- ✚ **Verhoog het Defensiebudget.**

Wij willen een krijgsmacht die kan beschermen, interveniëren en stabiliseren. Daarom verhogen we het Defensiebudget stapsgewijs naar de NAVO-norm van 2 procent BNP. We investeren in technologische vernieuwing en in cyberkennis en -middelen.

Meerjarige budgetafspraken geven duidelijkheid over onze inzet en mogelijkheden. De investeringen in Defensie komen ten goede aan de werkgelegenheid in krimpregio's.

⊕ **Bevorder de vrede en stabiliteit in de wereld.**

Het Europese buitenland- en veiligheidsbeleid wordt versterkt. Wij zien militaire missies als onderdeel van een bredere strategie om vrede en stabiliteit in gebieden te brengen.

⊕ **Zorg voor militairen.**

Wij willen een goed personeelsbeleid en goede veteranenzorg. Militairen hebben recht op geestelijke verzorging, met het oog op (na)zorg en als onderdeel van hun ethische en morele vorming.

14. Investeer in de regio

De regio's blijven sterk en leefbaar, sociale verbanden blijven in stand. Om dat te bereiken, doen we onder meer de volgende voorstellen:

⊕ **Versterk de regionale economie en de werkgelegenheid.**

Steun programma's voor innovatie en verduurzaming van sterke economische clusters. Zorg voor snel internet in heel Nederland.

⊕ **Verbeter de bereikbaarheid.**

Wij investeren in lightrail en busbanen en goede achterlandverbindingen. We verbeteren de knooppunten Hooipolder en Barneveld en schrappen de geplande tolheffing op de Blankenburgverbinding en de A15 Arnhem-Zevenaar.

⊕ **Stimuleer de binnenvaart.**

Wij verhogen bruggen, verbreden sluizen en verdiepen kanalen om het vaarwegennet robuuster te maken. Vergroting van de sluis bij Kornwerderzand heeft prioriteit. We maken een korte route naar Duitsland door een verbinding tussen het Twentekanaal en het Mittellandkanaal te maken.

⊕ **Maak een Actieplan Spoor.**

De reistijden tussen Noord-, Oost- en Zuid-Nederland en de Randstad worden verkort. We willen meer capaciteit en directe verbindingen. Grensregio's worden beter ontsloten. Dieseltreinen worden zo mogelijk vervangen door elektrische treinen. We zetten in op aparte corridors voor goederenvervoer om steden en dorpen te ontlasten.